

Алпысбаева А.Е.¹, Ашимханова С.А.²,

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
¹2 курс докторанты, ²профессоры, ф. г. д., Қазақстан, Алматы қ.,
 e-mail: aygul.alpysbaeva.91@mail.ru, svetlana-1943@mail.ru

**М. ЖҰМАБАЕВТЫҢ
 «АЛЫСТАҒЫ БАУЫРЫМА» ӨЛЕҢІНДЕГІ
 РЕАЛИЙ СӨЗДЕРДІҢ АУДАРЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ
 (түрік, орыс, ағылшын тілдері)**

Мақалада қазақтың біртуар ақыны Мағжан Жұмабаевтың «Алыстағы бауырыма» өлеңіндегі реалий сөздердің аударылу ерекшеліктері қарастырылады. Нақтырақ айтқанда, ақын қолданған реалий сөздердің түрік, орыс және ағылшын тілдеріне аударылуының лингвомәдени аспектісі негізге алынады. Романтизм мен реализм тоғысында дүниеге келген аса құнды туындыдағы ұлттық нақыштағы сөздердің аудармада қандай көрініс тапқаны талданып, тұжырым жасалған. Лингвомәдени ақпараттың басқа тілге тәржімалануы, оны оқырманның қабылдау деңгейі аударматанудың өзекті мәселелерінің бірі болса, отты жырлары қазақ символизмінің апогейі болып табылатын Мағжан ақын шығармашылығы және оның аудармалары әлі де зерттеуді қажет етеді.

Алғаш рет Мичиган университетінің «Еуропа, орыс және еуразиялық зерттеулер» орталығының профессоры Тимур Коджауглының түрік және ағылшын тілдеріндегі аудармалары, орыс тілінде А.Соловьеваның аудармасы талданған.

Ұлттық нақыштағы сөздерді қалай аудару керек деген сұрақ аударматану ғылымындағы осы күнге дейін нақты жауабын таппай келе жатқан, әлемдік аудармашылар арасында қызу пікірталас тудыратын мәселе. Түпнұсқадағы маңызы жоғары, аударылуы қиын, мәдени шартталған ұғымдар аудармада қаншалықты көрініс тапты? Қандай да бір өзгерістер болса, оның әсері қандай? Мақалада автор осы сұрақтарға жауап беруге тырысады.

Түйін сөздер: көркем аударма, поэзия, түпнұсқа, аударма мәтіні, мәдениет, реалий сөздер.

Alpysbayeva A.E.¹, Ashymkhanova S.A.²,

¹2 year doctoral student, ²Doctor of Science, Professor
 of Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty,
 e-mail: aygul.alpysbaeva.91@mail.ru, svetlana-1943@mail.ru

**Translation features of the words of realities in the poem
 “To my brother in distance” of Magzhan Zhumabayev
 (Turkish, Russian and English languages).**

The article discusses the translation features of the words of realities in the poem “To my brother in distance” of the outstanding Kazakh poet Magzhan Zhumabaev. The author focused on the linguistic and cultural aspect of translating the words of realities into Turkish, Russian, English in this poem, which was born at the intersection of romanticism and realism, and is one of the invaluable heritage of national literature. Conclusions are drawn on the basis of the analysis of the translation of words, which, on the one hand, reflect the national color, and on the other, require a special approach to translation. If the translation of linguistic and cultural information into other languages and the level of its reception by the reader is one of the topical issues of translation studies, the creativity and translation of Magzhan’s poetry which is the culmination apogee of Kazakh symbolism still requires research.

The article uses for the first time translations into Turkish and English by Professor of the center for European, Russian and Eurasian studies Timur Kodjaoglu of the University of Michigan and a translation by A. Solovieva in Russian.

Despite the fact that a huge number of scientific studies and works in translation studies have been devoted to the translation of words of national color, various strategies and methods of translation have been proposed, the question remains especially debatable among the world’s leading scholars and does not have an absolute solution to this day. Words of reality, which play an important role, reflecting the culture of the people, require a special approach to translation, thereby creating difficulties for the

translator. How reflected are they in the translation? If there are changes, then what is their effect? In this article, the author tries to answer these questions.

Key words: artistic translation, a source text, a target text, culture, poetry, linguoculturology, words of realities.

Алпысбаева А.Е.¹, Ашимханова С.А.²,

¹докторант 2 курса, ²д. ф. н. профессор
Казахского национального университета имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы,
e-mail: aygul.alpysbaeva.91@mail.ru, svetlana-1943@mail.ru

**Особенности перевода слов-реалий
в стихотворении М. Жумабаева «Далекому брату»
(турецкий, русский и английский языки)**

В статье рассматриваются особенности перевода слов-реалий в стихотворении «Далекому брату» выдающегося казахского поэта Мағжана Жумабаева. Автор основывается на лингвокультурном аспекте перевода слов-реалий на турецкий, русский, английский языки в данном произведении, которая появилась на свет на стыке романтизма и реализма, и является одним из бесценных наследий национальной литературы. Сделаны выводы на базе анализа перевода слов, которые, с одной стороны, отражают национальный колорит, и с другой – требуют к себе особенного подхода при переводе. Если перевод лингвокультурной информации на другие языки и уровень ее рецепции читателем являются одними из актуальных вопросов переводоведения, то творчество и переводы поэзии Мағжана все еще требует всестороннего и углубленного исследования.

В статье впервые используются переводы на турецкий и английский языки профессора центра «Европейского, русского и евразийского исследования» Тимура Кожоаглу Мичиганского университета и перевод А. Соловьевой на русском языке.

Несмотря на то, что проблеме перевода слов национального колорита посвящено огромное количество научных исследований и работ в переводоведении, предложены разные стратегии и методы перевода, вопрос остается особо дискуссионным среди ведущих мировых переводоведов-ученых и не имеет абсолютного решения по сей день. Слова-реалии, которые играют важную роль, отражая в себе культуру народа, требуют особого подхода при переводе, тем самым создавая трудности для переводчика. Насколько они отражены в переводе? Если имеют место изменения, то какого их влияние? В данной статье автор старается ответить на данные вопросы.

Ключевые слова: художественный перевод, поэзия, исходный текст, культура, лингвокультурология, слова-реалии.

Кіріспе

Алыстан азабымды білген бауырым,
Жұбатып, көздің жасын сүрткен бауырым.
Отырып өзі жаудың ортасында,
Көңілді мұң – зарыма бөлген бауырым.
(Мағжан Жұмабаев. Алыстағы бауырыма
<https://abai.kz/post/16277>)

Бұл араға 80 жыл уақыт салып, 2001 жылы түрік ақыны Фейзуллах Будак қазақ ақыны Мағжанның 1918 жылдың бірінші жартысында «қараңға абақты» қабырғаларында отырып, шетел басқыншыларына қарсы күресіп жатқан түрік бауырларына мұңын шағып, «Алыстағы бауырыма» деп жазған жүрекжарды жыр жолдарына жауабы. Аталмыш өлең жолдарын оқығанда көзіне жас алмайтын қазақ жоқ шығар, сірә! «Алыстағы бауырыма» жай ғана өлең жолдары емес, романтизм мен реализм тоғысында дүниеге келген аса құнды

әдеби мұра, «...ақынның түрік халқының шетел басқыншыларына қарсы Кемал Ататүрік бастаған азаттық қозғалысына үн қосуы, ел басына күн туған сәтте, түрік ағайындарға деген жанашырлық, тілектестік сезімінің көрінісі... (Елеуқенов, 2001: 35), бүгінде екі тәуелсіз елдің арасын жалғап тұрған рухани көпір десек еш қателеспейміз.

«Мағжан» монографиясын жазып, ұлы ақынның шығармаларына жан-жақты талдау жасап, байыпты баға берген профессор Ш.Р. Елеуқеновтың төмендегі түйінді тұжырымы осы ойды дәлелдей түседі: «Мағжан Жұмабаев қазақ ұлтының қайткенде азаттыққа қолы жетеді деп көп ойлап, армандаған ақын. Өзі өмір сүрген тарихи жағдайда азаттық қолға оңайлықпен түсе қоймайтынын сезген ол ер түріктен тараған туыс елдердің ұйымдасып, бірлесіп, тізе қосқан күресі ғана отаршылдықты Қазақ елінен, басқа бауырлас елдерден аластауға мүмкіндік туғызады деп есептеген. Қай өлеңінде

де Мағжан сонау түп-тұқияннан бергі тарихты қозғап, исі түріктің тегі бір, қарындас, бауырлас халықтар екендігін өрнекті, жалынды тілмен паш етеді. Бұдан түйетін түйіні де түрік нәсілділердің бәрінің назарын аударарлық. Ол – түрік халықтарының сол кездердегі мүшкіл халі, одан қалай құтылу жолдары, түріктердің тәуелсіздік үшін, елдің бостандығы үшін тізе қосып, жұмылып күресу қажеттілігі. Мағжан Жұмабаевтың түрік тақырыбын дамыта келе Шығыс пен Батыс арақатынасы, одан барып күллі әлемдік, адамзаттық азаттық проблемаларға ұластыруы оның ерекше жетістігі, дүние жүзі әдебиетінің асыл қазынасына қосқан бағалы үлесі деп саналуы керек» (Елеуқенов, 2001: 36).

Осындай маңызы жоғары асыл туынды тек шынайылығымен емес, әуезділігімен, әдеби тілге тән ерекше сөз өрнектерімен ерекшеленеді. Өлең жолдарын оқып отырғанда, қазақ дүниетанымындағы «бауырлық» болмыс дәл сапталған тілдік оралым тапқанда, көз алдына шынайы сурет елестейді. Осы өміршең суретті, ақынның жан сөзін тәржімалауға кіріскен аудармашыға аса жоғары талап қойылары даусыз. Аудармашылық шеберлік пен қатар жоғары әдеби талғамды қажет етеді. Көркемдік пен эмоцияға тұнып тұрған өлең жолдарынан оқырман рухани ләззат алса, аудармашының біраз қиналары анық. Сол себепті мақалада бұғаудан босап, әлемнің түкпір-түкпіріне танылып келе жатқан біртуар ақынның поэзиясын аударуға, адамзаттық ниетін, көркемдік ерекшелігін бұрмаламай жеткізуге қандай да бір себін тигізер деген мақсатпен, жоғарыдан сөз болған, аса танымал «Алыстағы бауырыма» өлеңінің түрік, орыс, ағылшын тілдеріндегі аудармалары қарастырылмақ.

Әрине, бір мақалада аударманың барлық аспектісін қарастыру мүмкін емес. Сондықтан әзірге тек поэзия тәржімалау барысында қиындық туғызатын тек бір нәрсеге тоқталуды жөн көрдік. Ол – туындыдағы лингвомәдени лексика, дәлірек айтқанда реалий сөздер. Ұлттық нақыштағы сөздерді қалай аудару керек деген сұрақ аударматану ғылымындағы осы күнге дейін нақты жауабын таппай келе жатқан, әлемдік аудармашылар арасында қызу пікірталас тудыратын мәселе. Гёте тілімен айтқанда «При переводе нужно добираться до непереводаемого. Только тогда можно по-настоящему познать чужой народ, чужой язык» (Влахов, Флорин, 1980: 4). Яғни, түпнұсқадағы осындай маңызы жоғары, аударылуы қиын, мәдени шартталған ұғымдар аудармада қаншалықты көрініс тапты? Қандай

да бір өзгерістер болса, оның әсері қандай деген сұрақтарға жауап беруге тырысамыз.

Эксперимент

Мақалада Мағжан ақынның 125 жылдық мерейтойына орай, 2018 жылы жарық көрген Мичиган университетінің «Еуропа, орыс және еуразиялық зерттеулер» орталығының профессоры Тимур Коджауглының «The poet of flame, liberty and love» атты, түрік және ағылшын тілдеріндегі аудармалары, ақын жайында жазылған еңбектерге сілтемелері бар кітап материалдары, профессор Ш.Р. Елеуқеновтың «Қосылып батыр түрік балалары. Мағжан ақын және түрік тақырыбы» атты зерттеу мақаласы негізге алынған. Реалий сөздердің аудармадағы көрінісін саралау мақсатында С.И. Влахов, С.П. Флориннің «Непереводимое в переводе» еңбегіне сүйеніп, идентификация, интерпритация, баяндау, салыстыру және генерализация әдістері қолданылды.

Нәтижелері және талқылау

Өлеңдегі ақынның жастық шағынан есте-ліктері жүрекке әбден жылы тиеді. Тебісіп бір төсекте жатып, бір анадан сүт еміп, алтын сақа атысып ойнаған керемет бейне көз алдына еріксіз келеді:

Алалы алтын сақа атыспап па ек,
Тебісіп бір төсекте жатыспап па ек.
Алтайдай анамыздың ақ сүтінен
Бірге еміп, бірге дәмін тағыспап па ек
(Жұмабаев, 1989: 24).

Бірінші жолдан-ақ кез келген аудармашының назарын «сақа» сөзі аудартады. Себебі бұл жалпыға ортақ сөз емес, асық ұлттық ойынының бір элементі десек болады. Басқа тілге аудару әдеттегідей емес, ерекше көзқарасты талап ететін сөз. Сөздікке жүгінетін болсақ, «сақа – асықтың бір түрі. Сақа болатын асық салмақты, ірі болуға тиіс. Ол көбінесе еркек қойлардың, не қошқарлардың асығы болып келеді. Асық ойынында тігілген асықтарды атуға жарамды сақа таңдап алынады» (Әлімбаев, 2011: 623). Мысалы, «Алшыойыны» сақаның салмақты да алшы тұрғыштығына байланысты. Бұл ұту үшін өте қажет. Ойыншы сақаны өзі жасап алады немесе жақсысын таңдауы керек. Алма кезек, асқан ептілікпен бүгін бүкке, шігін шікке шертіп тигізіп ұпай жинайтын, ұтқаны асықты қос

қолмен уыстап алып шашып жібергенде сақасы алшы түссе, бәрі мәз болып «ханталапай» деп шуылдасып бас салып, қолдары жеткенше талап алатын «Хан» ойынын балалар ғана емес, үлкен-кішісі, ұлы-қызы тегіс жақсы көретін. Бұл ойында сақа – хан, қалған асық бұқара халық деп есептеліп, асықтарды шерткенде ханға ең соңына дейін тигізуге болмайтын, тек ханды алған адам (шахматтағы ең соңында корольді ұстағаны сияқты) жеңіп, барлық асықты алып, ойынды қайтадан бастауға ерікті болатын.

Сондай-ақ жастар ойын-сауықта бәстескен жағдайда, немесе ойынды кім бастайтынын анықтау үшін сақаны күлдіріп (қаржысып деп те айтады), ұпай салыстыратын. Алшы қос ұпай, тәйке бір ұпайға саналса, бүк пен шік ұпайға саналмаушы еді. Ең жоғарғысы және сирек кездесетіні сақаның оңқа түскені, яғни тік тұра қалғаны болатын. Ал, «Алтыатар» мен «Үштабанды» ойнамайтын қазақ баласы болмайтын.

Демек, не себепті ақынның дәл «сақаны» атағаны түсінікті болды. Кез келген адамның жастық шағынан қалған естеліктер өте ыстық, ұмытылмас болады. Сары далада ерен салып ойнаған жас баланың сақасы, жәй емес, алтын сақасы болғандықтан, тіпті қимас жақсысы. Ертеден келе жатқан «Талапты туған асылды, ақылы асса аға қой, Құнан қойдың асығын, қолыңа жақса сақа қой», немесе «қой асығы деменіз, қолыңа жақса сақа тұт, жасы кіші деменіз ақылы асса аға тұт», «Сақадай сай болу» (Алтын сақа: <https://alashainasy.kz/society/altyin-saka--50964/>) деген накыл сөздердің де осыдан алынғанын, сонымен бірге, бұл жерде көп асықтың ішіндегі ең алды – сақа болғандықтан, оның осы қасиеті адамдарға да баланып, елдің алды, ағасы, жақсысы деген ұғымды білдіретінін де көрсетіп тұр.

Ал, бүгінде асық ойыны сирек ойналғанымен, ЮНЕСКО-ның материалдық емес мұраны тіркеу реестрінде «Қазақтың дәстүрлі асық ойыны» деп тіркелді («Асық» ойыны ЮНЕСКО-ның адамзаттың мәдени мұрасы тізіміне енгізілді: https://www.inform.kz/kz/asyk-oyunu-yunesko-nyn-adamzattyn-madeni-murasy-tizimine-engizildi_a3094360). Тек қана қазақ халқы емес, көптеген түркі халықтарының ұлттық ойыны болып саналатын асық ату, сақа – реалий сөздер қатарына жатады. Орыс тілінде аудармашы «Не мы в асыки ли играли битой лихой» деп, ойынның атын атап тәржімалайды:

Не мы в асыки ли играли битой лихой
И спали, уставшие за день, в постели одной?
Не мы ли Алтаю подобное молоко
Из рук материнских, счастливые, пили с тобой?
(Жумабаев, 2003: 51)

Демек, түпнұсқада ойынның аты аталмай оның бір элементі ғана аталса, аудармада ойынның аты беріледі. «Алтын сақа» – «бита лихая» деп тәржімаланады. Орыс тілінің түсіндірме сөздіктеріне жүгінетін болсақ, Д.Н. Ушаков бойынша: «бита биты, ж. (разг., спорт.). В разных играх (в бабки, городки) – предмет, которым бьют (бить в 11 знач.)» (Ушаков, 1940: 17) делінсе, С.И.Ожегов, Н.Ю.Шведова «бита-ы, ж. В нек-рых играх (в бабки, в городки, в лапту): предмет к-рым бьют.» (Ожегов, Шведова, 2010: 6) деп түсіндіреді. Ал, Т. Ф. Ефремованың орыс тілінің жаңа түсіндірме сөздігінде «бита 1. ж. Предмет (палка, бабка и т.п.), которым бьют при игре в городки, бабки и т.п.» (Ефремова, 2000: 11) деген анықтаманы көреміз. Демек, барлық сөздіктен ортақ бір нәрсені көреміз: «бита – предмет которым бьют». Яғни, әртүрлі ойындарда (барлық дерлік сөздіктерде *бабка*, *городки* ойындары аталады) қағып түсіретін құрал.

Ал, «лихой» сөзінің мағынасына келетін болсақ:

¹ лихая, лихое; лих, лиха, лихо, лихи (нар. поэт., обл.). Злой, злобный, недобрый. Лихой человек. Лихая сторона. «*Ко мне? от злодея лихого?*» А.К.Толстой.

² лихая, лихое; лих, лиха, лихо, лихи (разг.). Молодецкий, удалой. Лихой наездник. «*Промчалась перед ними лихая тройка с молодыцом*» Пушкин.

³Залихватский, бойкий, щегольской. Лихая выправка. Лихие замашки. Лихо (нареч.) заломить шапку. (Толковый словарь Ушакова: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/851086>) Яғни, аудармашы екінші «молодецкий, удалой» мағынасында қолданған.

Демек, «бита лихая» – өте тез, алғыр қағып түсіретін құрал. Қазақтың сақасы болмағанымен, оның қасиеті мен атқаратын қызметін көрсетеді. Ойын барысында асықтарды ату (бита), сақаның алғырлығы (лихая). Бірақ өкінішке орай ұлттық калорит жоғалады. Сондай-ақ келесі бір жағдайды атап өтпеске болмас. Интернет желісіндегі танымал қазақша-орысша сөздікте «бита» сөзінің аудармасы төмендегідей беріледі: бита; биток: қорғасын сақа → свинчатка (*альчик, налитый свинцом*).

(<https://sozdik.kz/ru/dictionary/translate/kk/ru/%D1%81%D0%B0%D2%9B%D0%B0/>).

Ал, ағылшын тілінде:

Haven't we have played *golden knucklebone*
Haven't we scuffled together in the same bed
Haven't we drank from our mother Altay
the same white milk and tasted together?
(Kojaoglu, 2018: 69) –

деп аудармашы «алтын сақаны – «golden knucklebone» – «алтын асық» деп тура аудармасын беріп, жалқыдан жалпыға көшеді. Яғни, сақа жалпы көп асықтың бірі, ерекшесі немесе асық ойынының бір элементі. Аудармашы сақаны «асық» деп жалпылайды. Бірақ бұл сөз сақаның қасиеттерін жеткізе алмайды. Әрі автордың «алалы алтын сақа» деп қорғасын құйылып, ерекше бағалап, атап тұрған ниеті көрініс таппайды. Себебі сақа – көп асықтың ішіндегі тектісі, ірісі, мықтысы әрі озығы.

Келесі шумақтан діни көзқараста қалыптасқан мифтік жануар «пырақты» кездестіреміз:

Тұрмап па еді, біз үшін мөлдір бұлақ
Сылдырап, сылқ-сылқ күліп, таудан құлап.
Даяр боп ұшқан құстай соққан құйын,
Тілеген бір-бір тұлпар бейне *пырақ!*
(Жұмабаев, 1989: 24)

Пырақ – киелі қанатты ат. Көптеген деректерде «пырақ – «Бұрақ» сөзі араб тіліндегі – найзағай, жалт-жұлт еткен, зулау мағыналарын білдіретін арабша: قُرْب – «Бәрқ» деген сөзден шыққан деседі. Яғни, «Бұрақ» атауы жай оғындай жылдам, әп-сәтте бір жерден екінші жерге жете алатындай тез деген ұғымды білдіреді. Дін жағынан қарасақ, Хадисте былай делінген: «Маған Бұрақ есімді аппақ жануар әкелінді. Есектен биік, қашырдан аласа. Тұяғын бір серпігенде көз жетер жерге жетіп алады. Оған міндім де, Құдуска келдім...» Хадисте Пырақтың түр сипаты мынадай: Есектен үлкен, қашырдан кіші; Бір аттағанда көз жететін жерге жететіндей жылдам; Кіршіксіз ақ түсті; Тұяқты жануар; Арқасы ұзын; Жүгенделіп, ерттелген; Көтерілгенде артқы аяғы ұзарып, төмен түскенде алдыңғы аяғы ұзарады.

Пайғамбарымыздың осындай бір жануарға мініп, айлап жүретін ұзақ жерге, бір түнде жетуі Алла тарапынан көрсетілген үлкен мұғжиза, керемет дүниесі. Сонымен қатар Миғраж оқиғасында да «Пырақ» сөзі кездеседі. Миғраж оқиғасы туралы мағлұматтарды

көптеген діни кітаптардан табуға болады. Олар: «Қысасул-әнбийа», «Тәжул-қысас», «Нәдирул-миғраж», «Мәғәрижун-нубууәт», «Усулуд-миғраж» және т.б. Айтылған кітаптарға сүйене отырып, оқиғаның қандай болғандығын хазірет Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбарымыздың өз сөзімен баяндалық: «Жәбірейіл (ғ.с.) маған бурақ (пырақ) деген жануарды жәннаттан алып келді. Пырақ есектен биік, қашырдан аласа, қадамын көз ұшы жететін жерге тастайтын жүйрік жануар екен. Оған мініп, Жәбірейіл (ғ.с.) екеуміз Бәйтул-Мақдиске келдік. Мұнда бізді дүниеден өткен 124 мың пайғамбар күтіп алды. Барлығымен көрісіп, мешітке кіріп, бірге намаз оқыдық. Намаз оқып болған соң баршасы мені миғражға шығарып салды» (Пырақ жануарының түр-сипаты қандай?: <http://islam.kz/kk/questions/aqida-senim/ruaq-januarynyn-tur-sipaty-qandai-239/>).

Міне, осы ерекше жануар орыс тілінде «скакун» деп тәржімаланады:

А разве открыт был нам чистый родник не для нас?
Он падал со скал, серебристо и звонко смеясь.
А ветер, как птица с горы, не для нас ли слетал,
При первом желанье *скакуном* становясь?
(Жумабаев, 2003: 52)

«Скакун» сөзінің мағыналық өрісінің қаншалықты «пырақ» сөзіне сәйкестігін толық түсіну үшін тағы да орыс тіліндегі түсіндірме сөздіктерге жүгінеміз. Ожегов бойынша «скакун – резвая в бегах лошадей чистокровной породы. Пример: Донские скакуны.2. – тот, кто скачет N1/2, умеет быстро скакать» (Ожегов, Шведова, 2010: 397). Ал, Ефремова Т.Ф. бойынша «Скакун1. м. Лошадь, отличающаяся высокими беговыми качествами. 2. м. 1) Быстро скачущий на лошади человек. 2) перен. разг. Непоседливый человек, любящий прыгать, скакать. 3. м. разг. Голубь, приученный к заманиванию чужих голубей. 4. м. Жук, имеющий яркую окраску с металлическим отливом, перелетающий как бы скачками». (Ефремова, 2000: 287)

Демек, орыс тілінде «скакун» деп асыл тұқымды, аса жүйрік аттарды атаймыз. Қазақ тілінде «тұлпар» десек те болады. Бірақ автор «Тілеген бір-бір тұлпар бейне пірақ» дейді, яғни «пырақ» бейнесіндегі тұлпар. Ол кіршіксіз ақ түсті, қанаты бар киелі, жай оғындай тез. Яғни, аудармада реалий сөз өзінің мифтік қасиетін жоғалтып алған. Ағылшын тілінде аудармашы осы ерекшелікті сақтап қалғысы келген. Яғни, пырақ сөзінің араб тіліндегі шығу тегі «Бұрақ» сөзін ағылшын тіліндегі транслитерацияланған нұсқасын береді:

Isn't staying for us the pure spring
From mountain with a gurgling sound
It was ready as a flying bird and a wind
If we wish it will appear as a *stallion Buraq*.
(Kojaoglu, 2018: 69)

Яғни, «stallion Buraq–тұлпар Бұрақ» деп тәржімалан, түпнұсқаға мағыналық, ассоциативтік сәйкестікті сақтап қалады.

Әрі аудармашы аударылған мәтіннің соңында аталмыш сөзге түсініктеме береді: «Buraq: is a steed in Islamic mythology, a creature from the heavens that transported the prophets. Most notably Buraq carried the Islamic prophet Muhammad from Mecca to Jerusalem and back during the Mi'raj (Night Journey to Heaven)». (Kojaoglu, 2018: 69)

Ал, тамыры төркіндес, туыстас тіл түрік тілінде, түрік халқында асық ойынының да, мұсылман халықтарына ортақ «пырақ» ұғымының да бар болуы аудармада қиындықтар туғызбаған:

*Alali altın saqaatispar pa ek?
Tebisipbirtösektejatspar pa ek?*
(Kojaoglu, 2018: 68)

*Dayar bop uşqanqustaysoqqanquyin,
Tilesekbirtulparbeynepiraq!*
(Kojaoglu, 2018: 68)

Түрік тіліндегі сақа, пырақ сөздерінің қолданылу өрісі, сипаты, энциклопедиялық сөздіктерде берілуі келесі зерттеулерде тереңірек қарастырылмақ.

Қорытынды

Сонымен, ұлы ақынның танымал «Алыстағы бауырыма» өлеңіндегі реалий сөздердің түрік, орыс және ағылшын тілдеріндегі аудармасы сараланды. Одан түйіндейтініміз, реалий сөздерді аударудан бұрын, мәтін ішінде оны танып, айқындау мақсатында аудармашыға міндетті түрде фондық білім қажет. Ж. Муненнің «Шетел тілінен аудару үшін екі алғышарт қажет: сол тілді оқып-білу және оны қолданатын қоғамның этнографиясын танып-білу. Бұл алғышарттардың екеуі де қажет, тек біреуінің болуы жеткіліксіз» (Влахов, Флорин, 1980: 328) деген тұжырымдамасы жоғарыда аталған ойымызды дәлелдей түседі. Екіншіден, егер оқырман көркем әдебиет туындыларын оқу барысында шетел мәдениетімен, тарихымен танысқысы келсе, мүлдем бейімделіп, ұлттық нақыштан айрылған тәржіма ондай сұранысты қанағаттандыра алмайды. Әр мәдениет бірегей, өзгеше болса, аудармада да сол өзгешелікті басынша сақтап қалуға тырысу керек.

Әдебиеттер

- Мағжан Жұмабаев. Алыстағы бауырыма <https://abai.kz/post/16277> 6 Наурыз, 2013 сағат 05:25
- Ұлттық поэзия падишасы: Ұлы ақын Мағжан Жұмабаевтың өмірі мен шығармагерлігі туралы/ Құраст. Ф. Қ. Бектурбекова. – Алматы: Орталық ғылыми кітапхана, 2001. – 175 бет. – «Ұлы тұлғалар» Ғылыми-биографиялық серия.
- Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. – М.: Валент, 2009. – 360 с.
- Жұмабаев М. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б.
- Әлімбаев Н. Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. – Алматы: «Б.о.ж», 2011. – 736 б.
- Жаркешов С. И. Алтын сақа. <https://alashainasy.kz/society/altyn-saka--50964/>
- «Асық» ойыны ЮНЕСКО-ның адамзаттың мәдени мұрасы тізіміне енгізілді: https://www.inform.kz/kz/asyk-oyuny-yunesko-nun-adamzattyn-madeni-murasy-tizimine-engizildi_a30943602017 жылғы 7 желтоқсан 19:10
- Жумабаев М. Пророк: Стихи и поэмы. Пер. с каз. / Сост., вступ. ст., коммент. Канапьянова Б.; Худож. Наурызбаев Н. – М.: Русская книга, 2003. – 176 с. (2003. Год Казахстана в России)
- Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов, 1935-1940. (4 т.)
- Ожегов С. И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М., 2010.
- Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.: Русский язык, 2000.
- Кожаяоглу Т. Поэт пламени, свободы и любви. – Астана: Ғылым, 2018. – 85 б.
- Абдусамат Қасым. Пырақ жануарының түр-сипаты қандай?: <http://islam.kz/kk/questions/aqida-senim/pyraq-januarynyn-tur-sipaty-qandai-239/>

References

- Magzhan Zhumabayev. (2013) Alystagybauyryma. [To my brother in distance]. <https://abai.kz/post/16277> 6 March, 201305:25. (In Kazakh)
- Ulttyq poeziya padishasy: Uly akyn MagzhanZhumabayevtynomiri men shygarmagerligitaly. [The king of national poetry: life and art of great poet MagzhanZhumabayev] (2001). Compiled by F.K. Bekturbekova. Almaty: Central scientific library, 175 p. (In Kazakh)
- Vlakhov S.I., Florin S.P. (2009). Neperevodimoe v perevode. [Untranslated intranlation]. M.: Valent,360 p.(In Russian)
- Zhumabayev M. (1989). Shygarmalary. [Collected works]. Almaty: Zhazushi, 448 p. (In Kazakh)
- Alimbay N. (2011). Qazaq etnografiyalıq kategoriyalar, ugimdar men ataulardyn dasturli zhuyesy. [Traditional system of Kazakh ethnographical categories, notions and names]. Almaty: «B.o.zh», 736 p. (In Kazakh)
- Zharkeshov S.I. Altynsaka. [Golden saka].<https://alashainasy.kz/society/altyin-saka--50964/>
- «Asyq» ойыны UNESCO-нын адамзаттын мәдени мұрасы тізіміне енгізілді. [The game “asyk” was included into the list of UNESCO’s human cultural heritage]. https://www.inform.kz/kz/asyk-oyyny-yunesko-nyin-adamzattyn-madeni-murasy-tizimine-engizildi_a309436020177 December 19:10
- Zhumabayev M. (2003). Profet: Stihotvoreniya. [Prophet: Poems]. Translation from Kazakh.M.: Russkaiyakniga, 176 p. (In Russian)
- Tolkoviy slovar russkovo yizika. (1935-1940). [Explanatory dictionary of Russian language]. Edited by D.N. Ushakov. кова. M.: Sov. enycl.
- Ozhegov S.I., Shvedova N.U. (2010). Tolkoviy slovar russkovo yizika. [Explanatory dictionary of Russian language]. M., 2010.
- Efremova T.F. (2000). Noviy slovar russkovo yizika. Tolkovo-slovoobrazovatelniy. [New dictionary of Russian language. Explanatory]. M.: Russian language.
- Kojaoglu T. (2018). The poet of flame, liberty and love. Astana: Nauka, 85 p.
- Abdusamat Qasym. Pyraqjanuarynyn tur-sipatyqanday? [What is the appearance of the animal Burak?]. <http://islam.kz/kk/questions/aqida-senim/pyraq-januarynyn-tur-sipaty-qandai-239/> (In Kazakh)